

Vzpomínka na Františku Lellákovou (1927–2025)

Ve středu 2. července 2025 zemřela v poeznaném věku 98 let významná česká zooložka RNDr. Františka Lelláková, CSc., která ovlivnila a inspirovala několik generací studentů Přírodovědecké a také Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Mezi vrstevníky, mladšími kolegy i studenty se tato drobná, elegantní, na první dojem možná přísná, ale ve skutečnosti nesmírně laskavá, moudrá, nezištná a podporující dáma s uzlem zlatavých vlasů natrvalo zapsala jako Fanyнка.

Rodina paní doktorky Lellákové vybrala jako motto pro smuteční oznámení citát od Václava Matěje Krameria „Žádná smrt není zlá, předchází-li jí život dobrý.“ Pokud si teď odpovíme na otázku, co znamenal dobrý život v jejím podání. Budu vycházet z poměrně podrobného životopisu i s bibliografií, který jsem napsal k jejím 95. narozeninám pro časopis Klapalekiana (2023, 59: 147–149).

F. Lelláková se narodila 4. března 1927 v Jankovicích, které jsou dnes částí východočeského města Letohrad, jako třetí z osmi dětí manželů Julia a Anny Duškových. Na své rodiče vzpomínala s láskou a obdivem, jak dokázali tak početnou rodinu uživit a dopřát každému z dětí vzdělání, které odpovídalo jeho zájmům a schopnostem. Od raného dětství se u Františky projevoval hluboký a vytrvalý zájem o přírodu. Sotva začala chodit, nosila kapsy plné kamenů, hmyzu, hlemýžďů, žab a ještětek a stále chtěla vědět, co to je. Učitelé na neustálé zvědavé otázky často nedokázali najít uspokojivou odpověď, byla pro ně tak trochu „postrachem“. Začala se systematicky věnovat studiu hmyzu, především brouků. Už v sekundě gymnázia měla slušnou entomologickou sbírku.

Určující pro ni bylo setkání s vynikajícím entomologem prof. Janem Obenbergerem, za kterým se ještě jako gymnazistka vypravila do pražského Národního muzea. Ten při pohledu do její sbírky hmyzu pronesl památnou větu: „Tebe zajímají hlavně velký brouci, vid? Měla bys ale zkoumat

1 Františka Lelláková při výuce praktických cvičení ze zoologie bezobratlých na Přírodovědecké fakultě UK, 80. léta. Foto J. Stoklasa

2 Manželé Lellákoví v hydrobiologické pracovně prof. Jana Lelláka začátkem 90. let. Snímky z archivu F. Lellákové

i ty malé – jsou často mnohem zajímavější a důležitější“. Vzala si to k srdci a věnovala se pak celý život drobným a obtížně určitelným skupinám mikroskopických bezobratlých živočichů.

Na podzim 1946 se zapsala na nově zřízenou Pedagogickou fakultu UK, kde vystudovala učitelství biologie a zeměpisu. Byla studentkou vůbec prvního otevřeného ročníku této fakulty. Diplomovou práci zpracovávala pod vedením prof. Julia Komárka a prof. Emanuela Bartoše a byla jednou z posledních žijících žaček těchto dvou klasiků české zoologie. Po jejím dokončení přestoupila na PřF UK. Absolvovala zde odborné studium speciální zoologie, během kterého se své milované entomologii mohla věnovat více do hloubky.

Na jaře 1951 se na tři roky vrátila na Pedagogickou fakultu, kde pracovala jako asistentka a později odborná asistentka E. Bartoše. Vyučovala především praktická cvičení ze zoologie bezobratlých. Mezi její tehdejší studentky patřila i zooložka a hydrobioložka Eva Lišková, později autorka a spoluautorka řady skript, učebnic a didaktických článků, která Františku považovala za svůj velký vzor a pojilo je celoživotní přátelství. Na Pedagogické fakultě byla Františka vytížena množstvím výuky a na vědeckou práci jí zbývalo málo času. Sítil zde také tlak, aby vstoupila do komunistické strany, což odmítla. Proto ráda přijala nabídku E. Bartoše a na podzim 1954 přešla na katedru systematické zoologie PřF UK, kde strávila zbytek profesní dráhy. Vedla přednášky, praktická cvičení a exkurze ze zoologie bezobratlých, podílela se na výuce mikroskopické techniky a měla výběrovou přednášku ze základů fytopatologie.

Sama se považovala spíše za pedagoga než za vědce. Ve své vědecké práci přitom dokázala na vynikající úrovni obsáhnout tři různé skupiny živočichů – červce čeledi štítenkovití (Diaspididae), kteří sají na větvích listnatých stromů, půdní hlístice (Nematoda) a dravé roztoče sametky čeledi Bdellidae. Publikovala 12 původních prací v kvalitních vědeckých časopisech – tři z nich v češtině, čtyři v angličtině a pět v němčině. Ze všech vyzařuje hluboký vhled do tématu, uvažování v souvislostech a naprostá preciznost. Jsou podložené náročným a dlouhodobým studiem rozsáhlého materiálu a obsahují mnoho vynikajících ilustrací, které kreslila podle mikroskopických preparátů, často za použití imerzního objektivu. Vše v době bez počítačů, internetu a jakékoli digitální techniky. Dnes jsou ceněna a hojně využívána skripta Zoologická technika (Lelláková a kol. 1985, 1992), která redigovala, a dále Práce ze zoologie (Buchar a kol. 1983, 1993), na nichž se podílela jako autorka některých kapitol. Najdeme je v seznamech doporučené literatury pro řadu kurzů na několika našich univerzitách.

V r. 1957 se provdala za hydrobiologa Jana Lelláka, pozdějšího profesora na katedře parazitologie a hydrobiologie PřF UK. Seznámili se jako studenti třetího ročníku. Jejich manželství bylo krásné a harmonické a plné humoru i vzájemného respektu. Manželé Lellákoví měli dvě děti – Jana a Danu. Učili je poznávat a milovat přírodu, ale nikdy je nenutili vydat se na dráhu přírodovědce. Jan vystudoval geochemii a věnoval se ložiskové geologii, Dana vystudovala práva a působí jako advokátka. Dcera Dana vzpomíná, že se osobnosti jejich rodičů doplňovaly a vyvažovaly. Maminka působila dojmem seriózní a upravené, spíše introvertní vědecké pracovnice, která přesně vážila slova. Tatínek byl velmi společenský, extrovertní gentleman, který dovedl spojit lidi, šířil kolem sebe pohodu a na fakultních večírcích byl věhlasný nevyčerpatelnou zásobou anekdot. Oba spojovala lidskost, laskavost a poctivost, s níž dokázali jako nestraníci na fakultě vydržet i v politicky velmi složité době.

Rodina byla pro Františku celý život nejdůležitější hodnotou. Velmi bolestné pro ni bylo úmrtí manžela v r. 1993. Novou sílu k životu jí ale dodala péče o vnoučata, kterým se věnovala s láskou a obětavostí.

Druhou velkou životní ranou pro ni bylo předčasné úmrtí syna Jana v r. 2019 – je obdivuhodné, jak se s touto ztrátou dokázala vyrovnat.

Sám jsem paní doktorku Lellákovou poznal ve druhé polovině 90. let jako diplomant na oddělení bezobratlých katedry zoologie PřF UK. To už byla v důchodu, neučila, ale pravidelně do Viničné 7 docházela. Pro mladší kolegy byla studnicí vědomostí a praktických zkušeností, které jim ochotně předávala. Nás studenty povzbuzoval její živý zájem, se kterým na seminářích sledovala naše referáty o diplomových pracích. Měla k nim vždycky nějaký vhodný dotaz a na konci nás nikdy nezapomněla pochválit a prohodit s námi několik milých slov.

K Františce Lellákové se s úctou a vděčností hlásí řada našich předních biologů a také učitelů biologie a přírodopisu, kteří ji během studia prošli rukama. Vzpomínají na její vynikající přednášky, praktika a exkurze. Poutavě a s nadšením jim předávala své hluboké a rozsáhlé znalosti, podpořené obrovskou praktickou zkušeností. Mnoha studentům pomohla, zastala se jich ve složité situaci nebo je doslova vytáhla z nějakého průšvihů.

Výraznou stopu zanechala i ve dvou našich vědeckých společnostech. Česká zoologická společnost ji za celoživotní práci jmenovala svou čestnou členkou. Již od dob studií byla členkou České entomologické společnosti a stala se jejím vůbec nejdéle žijícím členem.

Posledních 6 let strávila v domově seniorů Hájek v Praze-Hájích, kde jsem ji mohl v doprovodu její dcery Dany několikrát navštívit. Obdivoval jsem útulné prostředí, které dokázala rodina spolu s týmem pečovatelek v jejím pokoji vytvořit.

Do posledních dnů se živě zajímala o dění na Přírodovědecké fakultě a těšila se z každého pozdravu a květiny. I na kolečkovém křesle a na polohovací posteli si uchovala laskavost, důstojnost a přirozenou krásu. Až do konce bezmála stoletého života jí zůstalo to podstatné – milovala své blízké, kolegy, studenty a přírodu a sama byla a stále je milována. Věřím, že její upřímný zájem a pozitivní myšlenky, které posílala na všechny strany, pomáhají i teď, kdy se na nás dívá z jiné perspektivy.

Yvonne Němcová

Tomáš Kalina (1935–2025)

S hlubokým zármutkem jsme přijali zprávu o úmrtí doc. RNDr. Tomáše Kaliny, CSc., který zemřel v červenci ve věku 89 let. Patřil k zakladatelům moderní české algologie a byl výraznou osobností botanické komunity nejen v České republice.

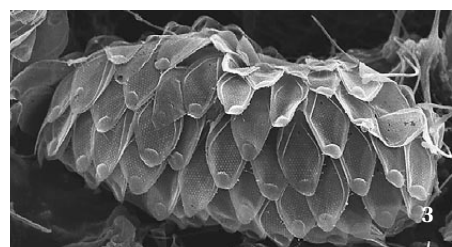
Narodil se 3. prosince 1935 v pražské Zbraslavi. Již během středoškolských studií navázal kontakt s prof. Bohuslavem Fottem, u něhož se na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy začal formovat jeho celoživotní zájem o řasy. V r. 1954 byl přijat ke studiu na PřF UK, kde se pod vedením prof. Fotta a jeho asistenta Hanuše Ettla zařadil mezi zakládající osobnosti naší algologie. V témže období se stal i jedním ze zakládajících členů Algologické sekce Československé botanické společnosti.

Jako stipendista studoval rovněž na univerzitách v Kyjevě a Leningradě (dnešní Petrohrad). Po návratu do Prahy působil jako asistent na katedře botaniky PřF UK, kde se věnoval výuce, výzkumu a péči o Sběrku řasových kultur (CAUP). V r. 1966 obhájil disertační práci věnovanou významu chloroplastů pro taxonomii chlorokokálních řas. Zásadní roli sehrál také při rozvoji studia ultrastruktury řas a sinic – založil Laboratoř elektronové mikroskopie, kterou prošly stovky studentů biologie.

Jeho odborná práce zahrnovala popis desítek nových druhů, jako např. *Mallomonas leboimeii* var. *corcontica* (dnes *M. corcontica*) z Krkonoš, nebo významné příspěvky k taxonomii zelených kokálních řas. Mezi jeho nejcitovanější práce patří studie věnovaná podčeledi *Scotielloecystoidae*. Po smrti prof. Fotta převzal přednášky z algologie, autorsky se podílel na řadě učebnic, z nichž některé byly oceněny (např. Systém a vývoj sinic a řas, ocenění rektora UK v r. 1994). V r. 1993 se habilitoval v oboru botanika na PřF UK a v letech 1994–97 působil jako proděkan pro studijní záležitosti. Přesto si vždy našel čas na své studenty, s nimiž často vyrážel do terénu – především v rámci projektu na inventarizaci křemičitých chrysomonád, z nějž vzešlo

množství významných vědeckých publikací. V posledních letech se věnoval zejména psaní odborných článků a tvorbě nové učebnice o bezcévných rostlinách, kterou připravoval společně s prof. Jiřím Vánou.

Doc. Kalina byl autorem desítek vědeckých pojednání, hlavním řešitelem mnoha grantových projektů a účastníkem řady mezinárodních konferencí i výzkumných pobytů (např. v USA – Seattle, Knoxville). Vedl více než dvě desítky diplomových a několik disertačních prací, mnozí jeho studenti pokračují v algologii dodnes. Na jeho počest jeho bývalí žáci popsali křemičitou chrysomonádu *Mallomonas kalinae* (obr. 3) a zelenou mikroskopickou řasu

- 1 Tomáš Kalina u svého oblíbeného elektronového mikroskopu Philips 300, počátek 90. let. Foto z rodinného alba
- 2 Na snímku z r. 2015. Foto Y. Němcové
- 3 Křemičitá chrysomonáda *Mallomonas kalinae* popsána jeho bývalými žáky na počest T. Kaliny. Nalezena byla v rašelinné tůňce v národním parku České Švýcarsko. Foto M. Škaloudové

Kalinella bambusicola, rostoucí epifyticky na stonku bambusu v jihovýchodní Asii.

V r. 2002 inicioval vznik České algologické společnosti, která se osamostatnila od České botanické společnosti, a pět let ji vedl jako předseda.

I v penzi ještě několik let aktivně působil jako externí pedagog na katedře botaniky PřF UK, kde přednášel elektronovou mikroskopii. Byl rovněž členem redakčních rad časopisů *Czech Phycology* a *Plant Biosystems*. Odchod Tomáše Kaliny znamená velkou ztrátu pro českou botaniku a algologii. Zůstává po něm hluboký odkaz vědecký, pedagogický i lidský.

S úctou vzpomínáme.